

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна зробити такий висновок: особистісно орієнтоване навчання у вечірній школі складний, багатоетапний процес, який реалізується під час навчальної діяльності учнів. При цьому кожен етап має значну кількість складових частин і виконує важливу роль у розвитку особистості школяра.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої нами проблеми і передбачає подальший пошук, який може бути пов'язаний з дослідженням умов реалізації особистісно орієнтованого навчання учнів вечірньої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борова Т. Шляхи формування вмінь самокорекції в учнів загальноосвітніх шкіл // Рідна школа. – 2003. – №1. – С. 37-39.
2. Змеєв С.И. Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых. – М.: ПЕРСЭ, 2003. – 207с.
3. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Исследование познавательной деятельности учащихся вечерней школы. Самоорганизация познавательной активности личности как основа готовности к самообразованию. – М.: Педагогика, 1977.– 152 с.
4. Полутина С.П. Жизненное самоопределение и самореализация как критерии эффективности технологий обучения взрослых // Гуманистические основы технологий обучения взрослых в различных образовательных системах / Материалы конференции.– СПб.: ИОВ РАО, 1999.– С.10.
5. Семенов А.В. Гибкий индивидуальный контроль // Завуч. – 1999. – №2. – С. 62-69.
6. Турянська О. Методи особистісно орієнтованого навчання в школі // Історія в школах України. – 2002. – №1. – С.27-32.
7. Knowles M. S. The modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. – Chicago, 1980. – p.240.

УДК 371.3

Бургун І.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ У НАВЧАННІ ФІЗИКИ

У статті визначені умови реалізації методологічної функції наукової картини світу у навчанні фізики, серед яких узагальнення знань до рівня філософських принципів, що складають ядро наукової картини світу, і дедуктивний підхід до введення цих знань.

The terms of realization of methodological function of scientific picture of world, among which, are certain in the article: generalization of knowledge's to the level of philosophical principles, which make the kernel of scientific picture of world; deductive approach to introduction of these knowledge's.

Сьогодні українська держава потребує виховання самостійної особистості, здатної до свідомого вирішення життєвих, професійних і суспільних проблем. Часто розв'язання цих проблем супроводжується необхідністю здобуття нових, невідомих для людини знань. Виграють при цьому, насамперед, люди, які можуть самостійно здобувати такі знання, котрі володіють методами знаходження й оцінки знань.

У зв'язку з цим, серед головних завдань загальноосвітньої школи виділяють завдання щодо ознайомлення учнів із такими знаннями, які б у подальшому слугували їм інструментом у пізнанні і перетворенні навколишньої дійсності, тобто методологічними знаннями.

Проблема методологічних знань знайшла широке висвітлення у філософській, педагогічній, методичній літературі.

У працях таких філософів, як В.С. Біблер, Д.Ж. Валеев, Е.В. Ільєнков, В.В. Краєвський, Ю.А. Петров, О.Л. Сіманов, П.Н. Федосєєв та ін., присвячених питанням методології науки, виділені основні підходи до визначення сутності й змісту методологічних знань.

Про плідність методологізації навчання свідчать результати педагогічних досліджень. Це роботи З.А. Решетової, М.Н.Алексєєва, І.І. Ільєсова, І.В. Усачьової, Л.В.Ковальчук та інших. В усіх цих роботах відзначається позитивний вплив методологічних знань на процес навчання.

Проблема формування методологічних знань у навчанні фізики розглядалася в роботах С.У. Гончаренка, В.М. Мощанського, Б.І. Спаського, В.Ф. Єфіменка, В.А. Любичанського, Г.М. Голіна, С.А. Вольштейна та інших.

Високо оцінюючи значення цих робіт для теорії і практики удосконалення процесу формування методологічних знань у навчанні фізики, вважаємо за необхідне відзначити, що ряд аспектів цієї проблеми ще чекає на своє вирішення.

Зокрема, у роботах С.У.Гончаренка [2], В.Н. Мощанського [6], Б.І. Спаського [7], В.Ф. Єфіменка [4], Г.М. Голіна [3] відзначається, що наукова картина світу (НКС) належить до методологічних знань, і робиться акцент на необхідності формування в свідомості учнів уявлень про НКС. Проте, автори не визначають, за яких умов реалізується методологічна функція НКС у навчанні фізики. Існує *проблема*: визначити психолого-педагогічні умови реалізації методологічної функції НКС у навчанні фізики. Вирішенню цієї проблеми присвячується дана стаття.

Отже, *ціль статті*: окреслити психолого-педагогічні умови реалізації методологічної функції наукової картини світу у навчанні фізики.

Для досягнення цілі статті необхідно розв'язати наступні завдання:

- розкрити сутність методологічних знань і методологічної функції НКС;
- виявити сутність і структуру НКС;
- проаналізувати існуючі підходи до формування загальних світоглядних знань, зокрема НКС;
- обґрунтувати доцільність застосування дедуктивного підходу до формування в свідомості учнів уявлень про НКС з метою реалізації її методологічної функції;
- окреслити основні етапи реалізації дедуктивного підходу у практиці навчання фізики.

Наукову картину світу ми розглядаємо як об'єктивний компонент наукового світогляду особистості, його ядро, що являє собою філософське знання про світ, яке визначає не лише місце людини в цьому світі і ставлення до нього, але й виступає як зброя до його перетворення, як засіб, що приводить її до нових результатів у пізнанні. Ядро НКС утворює система філософських принципів: матеріальної єдності і пізнаваності світу, взаємозв'язку і взаємодії матеріальних об'єктів, руху матерії. Саме на рівні філософських принципів, на думку багатьох науковців [5; 8; 9; 10], у найбільшій мірі виявляється методологічна функція наукової картини світу. Це пояснюється тим, що система визначених принципів є ядром не лише НКС, але й наукового світогляду. Окрім цього, даний рівень узагальнення знань розглядається як така форма пізнання, яка забезпечує цілісний зв'язок між фактами, поняттями та теоріями, яка спрямовує процес усвідомлення дійсності і виконує роль керівника у практичній і перетворювальній діяльності [5: 3–4]. Принципи дозволяють уявити будь-який об'єкт у цілому і в цій цілості є специфіка рівня принципів у порівнянні з іншими рівнями. Це дає їм можливість функціонувати на різних рівнях узагальнення і здійснювати конкретизацію принципів філософського рівня НКС через принципи конкретно-наукового рівня.

Філософи вважають, що методологічна функція НКС, на рівні визначених принципів, виявляється в тому, що саме на даному рівні вона "...може випереджувати пізнавальну діяльність буденної світоглядної свідомості, теоретично визначати світоглядні проблеми, які відбивають історичні зрушення у суспільній практиці ще до їх відбиття поза філософським

світоглядом” [9: 21]. Дійсно, кожна навчальна дисципліна розкриває закономірності, що притаманні певній формі руху матерії. Однак у свідомості учнів має бути сформовано цілісне відображення об’єктивного світу. Відомо, що самі по собі знання, що складають зміст навчального процесу, навіть систематизовані, не можуть сформувати цілісний світогляд особистості. Не отримуємо ми такого світогляду і шляхом механічного сумування окремих наукових знань. Щоб цілеспрямовано формувати науковий світогляд, потрібно чітко визначити, які елементи і принципи наукового світогляду ми формуємо, озброюючи учнів тими чи іншими конкретними знаннями. Це означає, що формування світогляду, а саме його об’єктивного компонента (НКС), має відбуватися не шляхом засвоєння усього об’єму знань сучасної науки, але перш за все шляхом засвоєння системи принципів, що складають ядро НКС.

Отже, для того, щоб було реалізовано методологічну функцію НКС у навчальному процесі потрібно, по-перше, досягти філософського рівня узагальнення знань. По-друге, підхід до введення цих знань має сприяти становленню в учнів уявлень про НКС як всезагальний метод пізнання навколишньої дійсності. Даній умові задовольняє дедуктивний підхід до формування загальних світоглядних знань, до яких належить і наукова картина світу.

Основна особливість дедуктивного підходу до формування уявлень про НКС – це попереднє ознайомлення учнів із системою філософських принципів НКС, та подальше її застосування як методу пізнання навколишньої дійсності.

Сутність дедуктивного підходу можна розкрити за допомогою схеми, що наведена на рис.1.

Згідно з цією схемою, світоглядну ідею (5*) визначають у підручнику фізики, потім розглядають її прояви в рамках фізичної форми руху матерії (2*), потім конкретизують під час вивчення різних питань фізики. Знання, що одержують при цьому учні, узагальнюють на рівні фізичної форми руху матерії (1) і, нарешті, знов визначають світоглядну ідею (5). Міркування на стадії 5 та 2 відрізняються від 5* та 2* тим, що вони не спираються на конкретний матеріал курсу фізики.

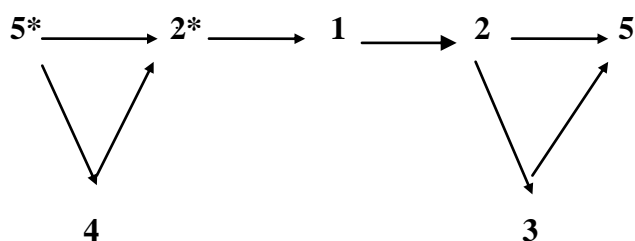

Рис. 1. Схема дедуктивного підходу до формування загальних світоглядних знань у навчанні фізики.

Примітки:

- 1 – конкретний матеріал курсу фізики;
- 2 – поняття, узагальнення, висновки рівня фізичної форми руху матерії;
- 3 – загальні природничонаукові поняття, узагальнення, висновки;
- 4 – філософські поняття, положення, закони;
- 5 – світоглядні ідеї.

Відповідно до схеми дедуктивного підходу (див.рис.1) можна виділити три етапи реалізації дедуктивного підходу до формування уявлень про НКС у навчанні фізики.

Перший етап (ознайомлювальний) у теорії пізнання називають етапом первинного синтезу знань. Він охоплює стадії 4, 5* та 2* (див. рис. 1). На цьому етапі учні отримують початкове, цілісне уявлення про наукову картину світу, тому його часто у педагогічній і методичній літературі називають етапом орієнтації. Уявлення утворюється через доступне ознайомлення учнів із філософськими принципами, що складають ядро НКС. Причому, на

думку Г.М. Голина [3] та В.М. Мощанського [6], вже на цьому етапі загальні світоглядні, методологічні знання мають бути визначені в явному вигляді.

Ознайомлювальний етап формування в свідомості учнів уявлень про наукову картину світу слід реалізувати при вивченні вступного розділу курсу фізики 7-го класу. Вибір курсу фізики обумовлений її статусом як фундаменту природничих наук, а також тісним зв'язком фізики з філософією. А психічні особливості розумового розвитку учнів підліткового віку, за результатами досліджень психологів (В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін, А.В. Занков, Г.С. Костюк та ін.), при відповідній організації навчання (урахування під час психолого-педагогічного проектування процесу формування початкових уявлень про наукову картину світу психологічних, дидактичних і логічних чинників доступності навчання) сприяють успішному опануванню філософських принципів наукової картини світу [1].

Другий етап (конкретизації) охоплює стадію 1 (див. рис. 1). Це етап поступового розкриття філософських принципів НКС на матеріалі курсу фізики. Результатом реалізації даного етапу є широта, глибина, системність, систематичність, усвідомленість, осмисленість та повнота уявлень про НКС. На етапі конкретизації філософські принципи застосовують як метод пізнання предметів та явищ природи, зокрема фізичних. У теорії пізнання даний етап називають етапом аналізу. Він частково висвітлений у працях П.О. Вещицького, С.У. Гончаренка, Г.М. Голина, В.М. Мощанського та ін.

Третій етап (систематизації та узагальнення) охоплює стадії 2, 3, 5 (див. рис 1). Він характеризується поверненням до світоглядних ідей під час заключного узагальнення у випускному класі. Це, так званий, етап вторинного синтезу. На даному етапі загальні світоглядні ідеї виводяться на основі міжпредметних зв'язків фізики з узагальнюючим курсом філософського характеру та усіма природничими дисциплінами. При цьому світоглядні ідеї застосовують як методологічну основу узагальнюючого повторення. У загальноосвітній школі даний етап має реалізуватися на заключних уроках з природничих дисциплін (фізики, хімії, біології) у випускному класі і під час вивчення дисципліни філософського узагальнюючого змісту. Етап систематизації і узагальнення, на жаль, не знайшов належного розв'язання у методиці навчання фізики, і потребує подальшої розробки.

Отже, із визначеного вище, можна зробити *висновок*: дедуктивний підхід до формування в учнів уявлень про НКС є необхідною умовою реалізації методологічної функції НКС у навчанні фізики, оскільки передбачає формування в свідомості школярів уявлень про НКС як всезагальний метод пізнання і перетворення навколишньої дійсності.

З метою упровадження даного підходу у практику навчання фізики, *дослідження варто продовжити* у напрямку розробки змісту і методичного забезпечення третього етапу дедуктивного підходу, а саме етапу систематизації та узагальнення знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бургун І.В. Формування наукового світогляду учнів основної школи у навчанні фізики: Автореф.дис. ...канд.пед.наук. – К., 2001. – 20 с.
2. Гончаренко С.У. Формування наукового світогляду учнів під час вивчення фізики: Посібник для вчителя. – К.: Рад.школа, 1990. – 207 с.
3. Голин Г.М. Вопросы методологии физики в курсе средней школы. – М.: Просвещение, 1987. – 126 с.
4. Ефименко В.Ф. Методологические вопросы школьного курса физики. – М.: Педагогика, 1976. – 153 с.
5. Мостепаненко М.В. Философия и физическая теория. Физическая картина и проблемы происхождения и развития физических теорий. – Л.: Наука, 1969. – 239 с.
6. Мощанский В.Н. Формирование мировоззрения учащихся при изучении физики. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.
7. Спаский Б.И. Вопросы методологии и историзма в курсе физики средней школы. – М.: Просвещение, 1975. – 192 с.
8. Остапенко В.В. Роль философских категорий в генезисе научной картины мира: Автореф.дис. ...канд.фил.наук. – Львов, 1979. – 18 с.

9. Философия, наука, мировоззрение //Диалектический и исторический материализм – философская основа коммунистического мировоззрения / Под ред В.И. Шинкарука. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 54–78.
10. Черволенко В.Ф. Мировоззрение и научное познание. – К.: Изд-во КГУ, 1970. – 174 с.

УДК 371.315.6

Веніг Н.М.

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Стаття розкриває роль пізнавальної діяльності у процесі набуття учнями вмінь і навичок, уточнює сутність пізнавальних завдань. Результатом такого підходу повинно бути формування творчого мислення, вміння створювати самостійні висловлювання з різноманітної тематики.

The given article reveals the role of pupil's cognitive activity in the process of mastering skills. The investigation specifies the essence of cognitive tasks. The result of such approach should be the formation of creative thinking, abilities of pupils from their own statements on different topics.

Пізнавальна активність учнів у процесі навчання російської мови це прояв дидактичного принципу активності у навчанні. Актуальність досліджуваної проблеми підкреслюється в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті: “розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, підтримка обдарованих дітей і молоді, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості”. Проблема формування в учнів умінь і навичок пізнавальної діяльності розкривається у психолого-педагогічній літературі досить широко. Вони стали предметом досліджень таких відомих вчених, як П.Гальперін, А.Громцева, Н.Лошкарьова, К.Платонов та ін. У науково-педагогічній літературі визначено два шляхи формування пізнавальних вмінь та навичок – прямий і непрямий. Перший характеризується ознайомленням учнів з природою кожного із способів пізнавальної діяльності і послідовним відпрацюванням всіх операцій, із яких кожний із них складається. Непрямий шлях пов’язаний із спеціальним доббором текстів, вправ з метою становлення розвитку необхідних вмінь та навичок. Обидва шляхи застосовуються в шкільній практиці

Мета статті полягає в уточненні сутності пізнавальних завдань, у розкритті ролі пізнавальної діяльності в процесі оволодіння учнями вмінь і навичок навчальної праці. Прагнути вчитися – ще не означає могли. Для цього учень повинен оволодіти уміннями і навичками, способами пізнавальної діяльності.

Вони полягають у самостійній пізнавальній діяльності, спрямованій вчителем, в оволодінні учнями вмінь і навичок навчальної праці.

Пізнавальна активність учнів є важливою умовою у процесі викладення нового матеріалу, закріплення, повтору, успішного виконання вправ.

У педагогічній науці розроблені рівні пізнавальної активності й самостійності учнів у навчанні.

Це дозволяє говорити про ступінь самостійності та пізнавальної активності учнів і з цієї точки зору оцінювати методичні прийоми й типи вправ заданих учню. Для того, щоб вирішувати складні дидактичні завдання у процесі навчання учнів в основній школі, необхідний якісно новий підхід до побудови всієї системи навчання.

Сучасний викладач має конкретну мету – навчити школярів умінню здобувати знання, розвивати в них пізнавальну потребу вчитися, забезпечувати пізнавальними засобами, необхідними для розвитку їх інтелектуальних здібностей. За час навчання в школі учні